

تحلیل احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی با تأکید بر پارک‌های شهری، مطالعه موردی: تبریز

*علی آذر^۱، مهدیه محمدی بیرنگ^۲

۱. استادیار شهرسازی و معماری، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران.

۲. کارشناس ارشد برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۳/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۴/۱۱

Analyzing Women's Sense of Security in Public Spaces with Emphasis on Urban Parks, Case Study: Tabriz

*Ali Azar¹, Mahdiyeh Mohammadi Birang²

1. Assistant Professor Department of Urban Planning and Architecture, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran.

2. M.A of Urban Planning, Marand Branch, Islamic Azad University, Marand, Iran.

Received: 10/06/2017

Accepted: 02/07/2018

Abstract

Today, the necessity and importance of dealing with women issue is due to the fact that women form half of the population of the cities, as a fact if the security of women is provided, the rate of women's use of public space in urban parks will increase. On the other hand, the lack of security and satisfaction with urban parks makes that women leave these spaces. The aim of this paper is to study the rate of security in different parks and the impact of physical-environmental facilities and public space services on the women's sense of security. The research method is descriptive-analytical and a questionnaire is used to collect the data. The statistical population involves all the women using the public spaces of Tabriz city and the sample size includes 320 women. The results of the study show that there is a significant difference between the senses of security in different parks. The results of Tukey test indicate that women's sense of security in a neighborhood and regional parks is significantly lower than the roadside, and outside of the city parks. Also, The Pearson correlation analysis also show that there is a significant positive relationship between women's sense of security and environmental quality ($p=0.001$, $r=0.43$). Other results indicate relatively good condition for women's security in the parks of Tabriz (mean=3.44; Sig= 0.001).

Keywords

Feeling of security, urban security, public spaces, urban parks, Tabriz.

چکیده

ضرورت و اهمیت توجه به زنان بدین سبب است که امروزه نیمی از جمعیت شهرها را زنان تشکیل می‌دهند و در صورت تأمین امنیت آن‌ها، میزان استفاده زنان از فضای عمومی در پارک‌های شهری بیش‌تر خواهد شد. از سوی دیگر، عدم احساس امنیت و رضایت از پارک‌های شهری باعث می‌شود که زنان این‌گونه از فضاها را ترک نمایند. هدف اصلی مقاله، بررسی میزان امنیت در انواع پارک‌ها و تأثیر امکانات فیزیکی و محیطی و امکانات و خدمات فضاهای عمومی در احساس امنیت زنان می‌باشد. روش تحقیق به صورت توصیفی و تحلیلی می‌باشد که از ابزار پرسشنامه برای تجزیه و تحلیل داده‌های گردآوری شده استفاده شده است. جامعه آماری شامل تمامی زنان استفاده کننده از پارک‌های شهر تبریز می‌باشد و میزان حجم نمونه ۳۲۰ نفر تعیین گردید. نتایج تحقیق نشان می‌دهد تفاوت معناداری از نظر احساس امنیت در انواع پارک‌ها وجود دارد. نتایج آزمون تعقیبی توکی نشان می‌دهد که میزان احساس امنیت زنان در پارک‌های محله‌ای و ناحیه‌ای بطور معنی‌داری پایین‌تر از پارک‌های حاشیه خیابان، شهری و فراشهری است. همچنین نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد میان کیفیت کالبدی و احساس امنیت زنان رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد ($r=0.43$ و $p=0.001$). نتایج دیگر تحقیق بیانگر وضعیت نسبتاً مناسب امنیت زنان در پارک‌های شهر تبریز با میانگین ۳/۴۴ با سطح معنی‌داری آزمون ۰/۰۰۱ می‌باشد.

واژگان کلیدی

احساس امنیت، امنیت شهری، فضاهای عمومی، پارک‌های شهری، تبریز.

مقدمه

فضاهای شهری، مکان‌هایی هستند که به عموم شهروندان تعلق دارند. همچنین، آن‌ها منحصر به جنبه کالبدی و فیزیکی نمی‌باشند و با حضور انسان و فعالیت معنا می‌یابند. فضاهای عمومی شهری قدمتی دیرینه در تاریخ برنامه‌ریزی شهری دارند و در ادوار مختلف به اشکال گوناگون در شهرها حضور یافته و سبب شکل‌گیری بافت شهری در پیرامون و یا بر حول محور خود گردیده‌اند (کاشانی‌جو، ۱۳۸۸: ۹۶).

حضور مردم در فضاهای شهری، باعث افزایش تعاملات اجتماعی شهروندان و افزایش سرزندگی و تعلق مکانی می‌گردد. ساکنین یک شهر، فضا را می‌سازند. مردم به جایی می‌روند که مردم وجود داشته باشد (Shaftoe, 2008: 15). فضاهای عمومی انواع متفاوتی دارند که شامل پارک‌های عمومی، میدین و پلازاها، فضاهای خاطره‌انگیز، مال‌ها، خیابان‌ها، فضاهای بازی، فضاهای باز، پارک راه‌ها، فضاهای باز بین ساختمان‌ها می‌شوند (Carmona, 2010: 166).

در برخی از کشورها، جرائم و خشونت‌های شهری، به سبب گسترش سلاح‌ها، سوء مصرف مواد و با بیکاری جوانان تشدید گردیده است. لذا، زنان و کودکان بیش‌تر در معرض خطر قرار دارند (به ویژه زمانی که قصد استفاده از امکانات و خدمات شهری را دارند). همچنین، احساس ناامنی، فعالیت‌های اقتصادی و اجتماعی جامعه را تحت تأثیر قرار می‌دهد. قابل ذکر است که بدون تلاش و برنامه‌ریزی برای حل مشکل ناامنی، چشم انداز توسعه پایدار بی‌معنی خواهد بود (<http://unhabitat.org/2017>).

امروزه بیش از نیمی از جمعیت جهان را زنان تشکیل می‌دهند. حضور زنان در انواع عرصه‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی در مقایسه با سال‌های اولیه قرن بیستم، رشدی چشمگیر داشته و حضور آنان در فضاهای شهری، امروزه به یک الزام تبدیل گردیده است. رعایت حقوق منشور شهروندی ایجاب می‌کند که زنان در جامعه و فضاهای شهری حضور یابند و آنان نیز همانند مردان، باید از شرایط برابر برای حضور در فضاهای عمومی شهری برخوردار باشند. ایجاد هرگونه محدودیت در استفاده زنان از فضاهای عمومی و پارک‌ها، بر میزان سرزندگی و کیفیت زندگی و سلامت آنان تأثیر می‌گذارد و می‌تواند مانعی بر سر راه توسعه پایدار همه جانبه محسوب شود. از این رو امروزه، برنامه‌ریزی شهری در واکنش به رهیافت‌های گذشته، که در تعریف، تفسیر و اقدام برای برنامه‌ریزی، تجربه زنان در فضاهای عمومی را نادیده می‌گرفت، به شدت به ابعاد جنسیتی حساسیت نشان می‌دهد.

برنامه‌ریزی و طراحی پارک‌های امن برای زنان، نیاز به توجه

دائمی به ویژگی‌های کالبدی و اجتماعی فضا و ارزیابی مداوم از مفاهیم سرمایه اجتماعی و فیزیکی از فرایند برنامه‌ریزی و طراحی فضا دارند (Dame & Grant, 2002: 6). یکی از دلایل عدم احساس امنیت زنان در پارک‌های شهری، عدم وجود ناظر (مسئول فضای پارک) و فقدان نظارت طبیعی است. بر این اساس، اکثر زنان به استفاده از فضاهای قسمت مرکزی پارک‌ها متمایل هستند که تردد استفاده‌کنندگان از فضا و نظارت جمعی بر فضا در آن نواحی بیش‌تر است و قسمت‌های وسیعی از پارک عملاً از دسترس زنان خارج می‌باشد. زیرا زنان علاقه‌مند به استفاده از مناطقی می‌باشند که ناظر در آنجا حضور داشته باشد. احساس ناراحتی زنان به تفصیل بیش‌تر توسط برگس، هاریسون و لیمب^۱ (۱۹۸۸)، در مطالعه‌ای که روی فضاهای باز گرینویچ انجام شده مورد بررسی قرار گرفته است (بیر و هیگینز، ۱۳۹۱: ۲۳۸).

در اکثر مطالعات صورت گرفته شده امنیت شهری بیش‌تر بر روی مؤلفه‌های اجتماعی امنیت در قالب مطالعات اجتماعی تحقیق شده و تأثیر عوامل کالبدی در احساس امنیت در فضاهای شهری مغفول مانده است. جکوبز^۲ (۱۳۹۳)، از جمله برنامه‌ریزان شهری است که متغیر احساس امنیت در فضای شهری را در کتاب مرگ و زندگی شهرهای آمریکایی را مورد مطالعه قرار داد. بر اساس نظر جکوبز هر چقدر میزان حضور مردم در فضای شهری بیش‌تر باشد به همان اندازه امنیت شهری به سبب نظارت جمعی ارتقاء می‌یابد.

کارمونا^۳ (۲۰۱۱)، در مقاله‌ای با عنوان "طبقه‌بندی فضاهای عمومی معاصر" ضمن دسته‌بندی فضاهای عمومی شهری به بررسی انواع فضاها از جمله فضاهای جدا شده، فضاهای ناتوان کننده، فضاهای سوم، فضاهای حیطه‌بندی و جدا شده به تأثیرات و نتایج مدیریت فضاهای عمومی شهری پرداخته است.

نیازی و فرساده‌فر (۱۳۹۲)، در مقاله "بررسی رابطه بین میزان اعتماد اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین زنان تهران" به بررسی مؤلفه متغیرهای عوامل اجتماعی و ارتباط آن با میزان احساس امنیت اجتماعی در شهر تهران پرداخته است. نتایج این تحقیق رابطه معناداری را بین دو متغیر میزان اعتماد اجتماعی در بین زنان جنوب تهران نشان می‌دهد.

احمدی و کلدی (۱۳۹۱)، در مقاله "بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان در شهر سنج و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن" به بررسی عوامل تأثیر گذار در احساس امنیت زنان پرداخته است. یافته‌های توصیفی این تحقیق بیانگر احساس امنیت اجتماعی

1. Burgess, Harrison and Limb
2. Jacobs
3. Carmona

حضور در فضاهای عمومی شهر بر اساس واقعیت‌ها می‌باشد. زنان به خوبی می‌دانند که در چه زمانی و از کدام فضای شهری استفاده کنند (وجود رابطه بین احساس ترس و تجربه خشونت). اگر زنان به خاطر ترس نتوانند از فضای عمومی خاص (مانند پارک‌ها) استفاده کنند، این نوع از فضاها برای تمامی افراد از لحاظ امنیتی روز به روز کاهش می‌یابد. بر این اساس، تحقق حقوق شهروندی و عدالت اجتماعی، مهیا شدن زمینه توسعه پایدار شهر (از لحاظ مؤلفه اجتماعی و فرهنگی)، ارتقاء کیفیت محیطی پارک‌ها، زندگی اجتماعی شهری و کاهش ترس و قربانی شدن زنان از مواردی می‌باشند که ضرورت تأمین امنیت پارک‌ها را برای استفاده زنان از این فضاهای شهری را آشکار می‌سازد (Dame & Grant, 2002: 51).

در جامعه معاصر شهرنشینی، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، با افزایش سطح جرم و جنایت، خشونت و بی‌قانونی نیز تشدید شده است. مطالعات جهانی نشان می‌دهد که در کشورهای در حال توسعه، ۶۰ درصد از ساکنان شهری حداقل در طول پنج سال گذشته جزو قربانیان جرم و جنایت قرار گرفته شدند. خشونت روز افزون و احساس ناامنی که ساکنان شهرها با آن مواجه هستند نیز به عنوان یکی از چالش‌های عمده شهرنشینی در سراسر جهان محسوب می‌شود.

شهر به عنوان یک فضای مشخص و متمایز از سایر فضاها از ترکیب هویت‌های مستقل پیچیده تشکیل یافته است (Graham & Marvin, 2001: 23). امروزه، در تمامی شهرهای جهان به ویژه کلان‌شهرها، افزایش نرخ جرم و جنایت نگران‌کننده است و به یکی از دغدغه‌های مهم شهروندان، نهادها، رهبران و مقامات سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جوامع تبدیل شده است. معیارها و استانداردهای گوناگونی بر اساس ایده‌آل‌های فرهنگی و اقلیمی هر کشور برای زندگی شهری وجود دارد.

پژوهشگرها در یک چارچوب واقع بینانه، امنیت را در کلمات سیاسی و انتظامی تعریف کردند و به‌طور کلی بیشتر آن را به معنی حمایت از ارزش‌ها و مقابله با خطرها و دشمن می‌دانند (Brownlow, 2005: 586). امنیت به عنوان یکی حق بنیادین و پیش‌نیازی برای ابقاء و ارتقاء رفاه و سلامت مردم و یکی از ابعاد اصلی در بحث شهروندی است. براساس تئوری نیازها در هرم مازلو (۱۹۶۸)، امنیت یکی از نیازهای ضروری و بنیادی برای تعالی انسان تلقی می‌شود (پاکزاد و بزرگ، ۱۳۹۴: ۱۶). امروزه افزایش جرم به ویژه در کلان‌شهرها نگران‌کننده است و به یکی از دغدغه‌های اصلی مدیران شهری و شهروندان تبدیل شده است (پورمحمدی و همکاران، ۱۳۸۹: ۸). امنیت از شاخص‌های

متوسط در بین زنان شهر سنج است و یافته‌های تحلیل حاکی از روابط معنادار بین امنیت محل سکونت و حمایت اجتماعی با احساس امنیت اجتماعی زنان می‌باشد.

دیانت (۱۳۹۱)، نیز در پایان‌نامه کارشناسی ارشد تحت عنوان "بررسی احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی مطالعه موردی: زنان ساکن در محلات مجاور با پارک آزادی شهر شیراز" به این نتیجه دست یافته است که با افزایش سن، میزان احساس امنیت زنان افزایش می‌یابد و زنان متأهل و شاغل احساس امنیت بیشتری در فضاهای عمومی مثل پارک دارند.

با توجه به بررسی مطالعات صورت گرفته شده، هدف اصلی مقاله حاضر سنجش میزان امنیت شهری در پارک‌های شهر تبریز و میزان احساس امنیت در انواع پارک‌های شهر تبریز (به عنوان یکی از مهم‌ترین فضاهای عمومی شهری) و تأثیر عوامل کالبدی و فیزیکی در میزان امنیت زنان می‌باشد. براساس اهداف تحقیق، سؤال‌های اصلی این پژوهش عبارت است از چگونه می‌توان احساس امنیت زنان را در پارک‌ها افزایش داد؟ آیا زنان در فضای پارک‌ها احساس امنیت می‌کنند؟ آیا بین مؤلفه کیفیت فیزیکی و کالبدی پارک‌ها و احساس امنیت زنان رابطه وجود دارد؟ آیا میزان احساس امنیت زنان در انواع مقیاس‌های مختلف پارک متفاوت است؟ زنان در بدو ورود به فضای پارک، چه نوع جرائمی را احساس می‌کنند؟ آیا طراحی محیطی و نظارت جمعی بر فضای پارک، در میزان امنیت زنان مؤثر است؟

مبانی نظری

فضاهای عمومی، فضاهای اجتماعی هستند که عموماً باز و در دسترس همه شهروندان هستند. خیابان‌ها، میدان‌ها، پارک‌ها و سواحل از جمله مهم‌ترین فضاهای عمومی شهری محسوب می‌شوند. بعضی از فضاهای اجتماعی مانند پارک‌ها، فضای عمومی نیز نامیده می‌شوند و برخی از فضاهای اجتماعی مانند کافی‌شاپ‌ها، پاساژهای بزرگ تجاری و فضاهای مجازی به صورت شخصی اداره می‌شوند و جزو فضاهای نیمه خصوصی هستند. فضاهای عمومی شهری، جامعه را و جامعه نیز فضاهای عمومی شهری را شکل می‌دهد. روابط قدرت، اولویت‌ها و مخاطرات بین آن‌ها نیز بدین صورت است (کارمونا، ۱۳۹۴: ۵۷). قلمرو فضای عمومی که تحت عنوان بستری برای زندگی عموم مردم تعریف می‌شود. در واقع فضای عمومی مکانی خنثی برای تعامل اجتماعی، مشارکت و برقراری ارتباط با دیگران است (همان: ۲۱۹).

فضاهای شهری منعکس‌کننده روابط قدرت می‌باشند که رفتارها و تفاوت‌های زن و مرد آن جامعه را بیان می‌کنند. ترس زنان از

به طور سنتی تأکید در روانشناسی محیطی بر این بوده است که چگونه رفتار، احساسات و حس امنیت و تندرستی انسان تحت تأثیر محیط فیزیکی قرار می‌گیرد. مطالعات اولیه مباحث روانشناسی محیطی بر این تأکید داشتند که چگونه محیط‌های ساختمانی به ازدحام یا به قول میلگرام^۶ (۱۹۷۰)، به «اضافه بار حسی^۷» منجر می‌شوند.

در سال‌های اخیر، موضوعات مورد مطالعه روانشناسی محیطی، به شکل قابل ملاحظه‌ای با تأکید بیش‌تر بر چگونگی تأثیر محیط‌های طبیعی بر انسان، و تأثیرات انسان‌ها بر محیط فیزیکی و تعاملات آن‌ها با خطرات محیط انسان ساخت و محیط طبیعی گسترش یافته است (تی مک اندرو، ۲۰۱۳۹۴). احساس و ادراک محیط (ادراک نتیجه تصفیه پردازش اطلاعات دریافت شده توسط فرد می‌باشد)، تابع متغیرهای متفاوتی چون تجربیات ذهنی، فرهنگ، مقیاس، خوانایی و شرایط طبیعی حاکم بر فضا است. در این میان اندازه فضا و شفافیت و وضوح بودن فضا، تأثیر زیادی در ادراک کلیت فضا و احساس امنیت دارند. تصویر ذهنی و راحتی محیط، ارتباطات و دسترسی‌ها، فعالیت و کاربری‌های داخل پارک و روابط اجتماعی از جمله عوامل موثر در موفقیت این‌گونه از فضاهای شهری است (کارمونا و همکاران، ۱۳۹۴: ۱۹۵).

محدوده مورد مطالعه

شهر تبریز به‌عنوان بزرگترین متروپل شمال غرب ایران با وسعتی حدود ۲۵ هزار هکتار در موقعیت جغرافیایی ۳۳°، ۱۱'، ۴۶ طول شرقی و ۱°، ۹'، ۳۸ عرض شمالی با ارتفاع متوسط ۱۳۴۰ متر در جلگه‌ی تبریز قرار دارد. طبق آخرین سرشماری عمومی نفوس و مسکن، جمعیت منطقه شهری تبریز ۲ میلیون نفر بوده است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵). به احتمال قوی مارکوپولو نام شهر را از زبان ساکنان آن توریس یا توریس شنیده، زیرا ابوالفداء نیز که معاصر وی بوده متذکر می‌شود «تبریز مشهورترین شهر آذربایجان است و عامه آن را توریس گویند». بی‌شک یکی از دوران مهم در تاریخ شهر کهن تبریز، دوره‌ی ایلخانان است. در قرن ۱۵ میلادی (قرن نهم هجری)، «کلاویجو، در تشریحات خود ذکر کرده است «توریس»^۸ [تبریز] دارای ۲۰۰۰۰۰ خانه مسکونی بوده و سابقاً جمعیت بیش‌تری داشته و تجارت آن فوق العاده زیاد بوده است (گابریل، ۱۳۴۸: ۷۰).

کیفی زندگی در شهرها می‌باشد. فقدان امنیت در فضاهای مسکونی شهری می‌تواند آسیب‌های اجتماعی جدی را ایجاد نماید. از آنجا که فضاهای شهری امروزی، یکی از عواملی است برای وقوع ناهنجاری‌های شهری و در نتیجه عدم وقوع امنیت در شهر، لذا بررسی جنبه‌های کیفی و کمی امنیت، چه از لحاظ کالبدی و چه از لحاظ اجتماعی در داخل هر یک از فضاهای شهری امری ضروری است (قرایی، ۱۳۸۹: ۱۸).

یکی از تئوری‌های مطرح شده در بحث امنیت شهری، نظریه «فضای قابل دفاع» می‌باشد. این نظریه در سال ۱۹۷۲، توسط اسکار نیومن بیان گردید. اصول و مبانی فضای قابل دفاع با هدف اصلاح شرایط کالبدی یک محله شکل گرفته است. محله‌ای که ساکنان آن قادر باشند محیط اطراف خانه‌های خود را کنترل کنند. اصول فضای قابل دفاع بر مشارکت و خودیاری مردم تکیه دارد. براساس این نظریه، فقدان چهار عنصر از عوامل ایجاد فضاهای غیرقابل دفاع (مستعد جرم) هستند که شامل ایجاد حس قلمرو و مالکیت در فضای قابل دفاع، افزایش نظارت طبیعی که به ساکنان اجازه می‌دهد افراد را شناسایی کنند و به وقایع قلمرو خود آگاه باشند، خلق تصویری امن از محیط اطراف که ساکنان آن را می‌شناسند و از آن مراقبت می‌کنند و در نهایت همسایه‌ها باید بخشی از ناحیه امن و بزرگتری باشند که از آن در برابر خطرات حفاظت می‌کنند و بالتبع محله خود را نیز حفاظت می‌نمایند (Coupland, 1997: 149).

رویکرد دیگری در زمینه طراحی در دهه ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ با عنوان CITED^۵ (جلوگیری از جرم از طریق طراحی محیطی) مطرح شده است. این ایده بر اساس نظریات نیومن (۱۹۷۲) و ری جفری (۱۹۷۱) انتشار یافت. این نظریه در سال‌های اخیر به‌عنوان رویکردی فیزیکی-اجتماعی در جرم‌شناسی و برنامه‌ریزی شهری پدیدار شد و این ایده فضای قابل دفاع نیومن را پالایش کرد و بیشتر به یک رویکرد اجتماعی و کلی نگر نزدیک‌تر شد (Cozens, 2002: 132). بنابراین، کارایی معیارهای محیطی و طراحی فیزیکی به‌عنوان وسیله‌ای برای کاهش جرائم و کاستن احساس عدم امنیت با محیط اجتماعی در هم تنیده است (برتاو، ۱۳۹۱: ۱۱۶).

با توجه به تأثیر شرایط محیطی بر نوع بروز رفتار و احساس امنیت در فضاهای عمومی، در این پژوهش از نظریه روانشناسی محیطی به‌عنوان تئوری هدایت‌گر تحقیق استفاده شده است. این رویکرد به بررسی تعاملات و روابط میان مردم و محیط اطراف آن‌ها می‌پردازد.

6. Milgram

7. Sensory over load

4. Defensible Space

5. crime prevention through environmental design

با توسعه فیزیکی شهر و با توجه به نیاز ساکنین مناطق رشدیه و باغ همیشه احداث گردیده است. این پارک با مساحت ۱۱ هکتار در منطقه ۲ شهرداری قرار دارد. امکانات داخل پارک وسایل ورزشی و بوفه می‌باشد و علی‌رغم قرارگیری در کنار شریانی‌های درجه ۱ شهر، استقبال زیادی از این پارک نمی‌شود.

پارک شقایق (ناحیه‌ای)

پارک شقایق در منطقه ۱ شهری و در داخل محلات حاشیه‌نشین (انتهای خیابان سرباز شهید) قرار گرفته و مساحت آن ۲/۱ هکتار است. با توجه به قرارگیری پارک در داخل توده‌های ساختمانی و پایین بودن نفوذپذیری و دسترسی، در مقایسه با جمعیت بالای منطقه، استفاده‌کنندگان آن زیاد نیست. پوشش عملکردی این پارک یک کیلومتر می‌باشد.

پارک رسالت (محله‌ای)

پارک محله‌ای رسالت در غرب تبریز و در بافت نسبتاً جدید و طراحی شده قرار دارد. مساحت آن برابر ۸۶۰۰ مترمربع می‌باشد و از نفوذپذیری بالایی برخوردار می‌باشد. این پارک غیر از وسایل بازی برای کودکان، فاقد امکانات و خدمات است، لذا در اکثر اوقات روز خلوت می‌باشد.

پارک‌های حاشیه‌ای (نواری)

پارک‌های حاشیه خیابان ۲۹ بهمن از نوع پارک‌های نواری شکل می‌باشند که بصورت پراکنده در اطراف خیابان اصلی شهری قرار گرفته شدند. هم‌چنین، از جانب عابران، برای رفع خستگی و تمدد اعصاب استفاده می‌شود. پارک‌های حاشیه‌ای (نواری) در محدوده سهراهی ولی عصر (عج) تا فلکه دانشگاه قرار گرفتند. محدوده‌های مورد مطالعه در شکل ۱ و ارتباط پارک‌های مورد مطالعه با سایر کاربری‌های شهری در شکل ۲، نشان داده شده است.

پارک‌های مورد مطالعه تحقیق شامل پارک‌های زیر است:

پارک ائل گولی (فرا شهری)

این پارک با مساحت ۹۵ هکتار در قسمت جنوب شرق شهر و در منطقه ۱ شهری واقع شده و در دوره آق قویونلوها ایجاد شده و در دوره صفویان گسترش یافته‌است. عملکرد این مکان، فرا شهری بوده و یکی از مهم‌ترین مکان‌های گردشگری طبیعی شهر تبریز می‌باشد. در داخل این پارک، کارکردهای گردشگری مانند مراکز ورزشی، تفریحی، اقامتی، پذیرایی و پارکینگ ایجاد شده است.

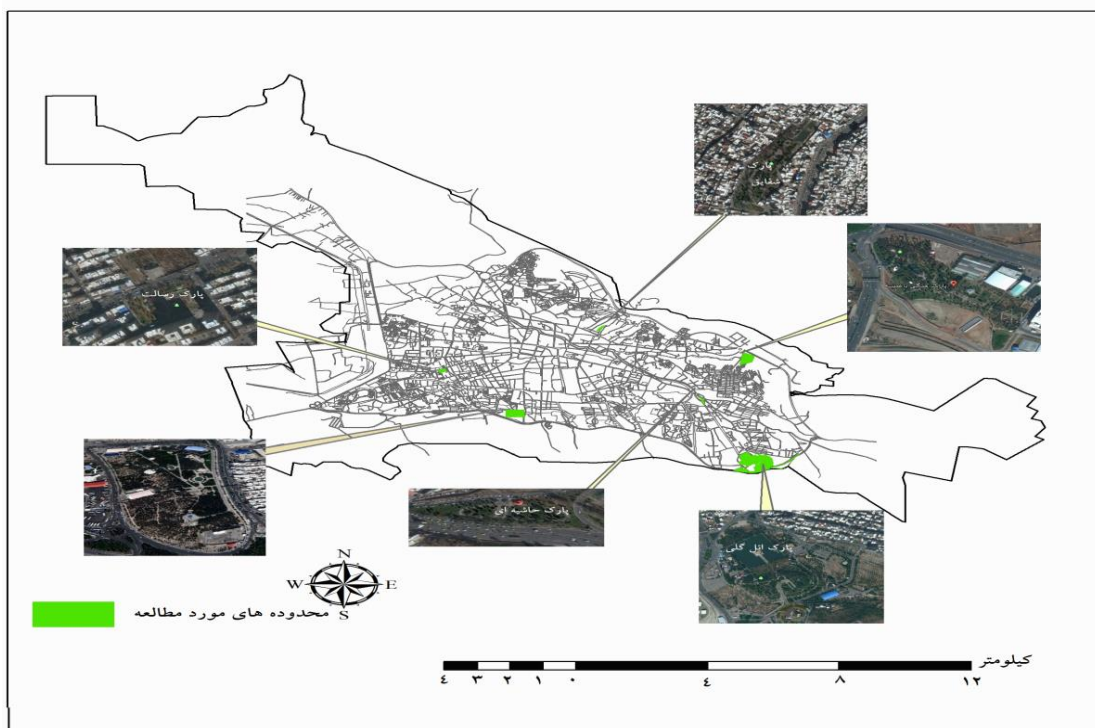
عملکرد چندگانه آن باعث موفقیت این فضای عمومی نسبت به سایر پارک‌های شهر شده است و حضور پذیری مردم را در این پارک حتی در ایام سرد سال را بیش‌تر کرده است. عمارت کلاه فرهنگی هشت ضلعی موجود در مرکز دریاچه ائل گولی که به عمارت ائل گولی شهرت دارد، امروزه بصورت یک تالار پذیرایی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

پارک مشروطه (شهری)

این پارک با مساحت ۱۲٫۶ هکتار در جنوب شهر تبریز و در نزدیک ترمینال بزرگ شهر قرار دارد. ولیکن به دلیل اختلاف سطح ارتفاعی و عدم دسترسی از داخل ترمینال، مسافران ورودی به شهر، کمتر از این پارک استفاده می‌کنند. امکانات چندان زیادی در داخل آن وجود ندارد و پارک در اکثر قسمت‌ها از طریق فنس و دیوار از سایر قسمت‌های شهر جدا گردیده است. نداشتن مرکزیت پارک و طراحی نامناسب سیرکولاسیون‌ها از دلایل دیگر استقبال کمتر شهروندان از این پارک می‌باشد.

پارک باغ‌میشه (منطقه‌ای)

پارک باغ‌میشه در شمال شرق تبریز قرار دارد و هم‌زمان

شکل ۱. محدوده‌های مورد مطالعه (شهر تبریز)

شکل ۲. ارتباط پارک‌های مورد مطالعه با سایر کاربری‌های شهری

عملیات میدانی (مشاهده) با استفاده از ابزار مصاحبه، پرسشنامه و بهره‌گیری از اسناد و مدارک موجود می‌باشد. جامعه آماری شامل تمام زنانی می‌شود که از پارک‌های شهر تبریز استفاده می‌کنند.

روش انجام پژوهش

تحقیق حاضر از نوع کاربردی- توسعه‌ای می‌باشد و روش بررسی آن توصیفی- تحلیلی است. همچنین، شالوده مطالعه مبتنی بر

طراحی فضا در قالب طیف لیکرت استفاده شده است. اعتبار طراحی با استفاده از ضریب آلفای کرونباخ با ۸۸۲ مورد تایید قرار گرفت.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این قسمت، اطلاعات گردآوری شده مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. تحلیل‌ها در دو قسمت آمار توصیفی و آمار انجام شد. در قسمت آمار توصیفی، توصیفی کلی از متغیرهای تحقیق انجام گرفته و در قسمت آمار استنباطی، ابتدا توزیع نمرات متغیرها بررسی شده و پس از آن آزمون فرضیات تحقیق آورده شده است.

آمار توصیفی

از کل آمار پاسخگویان ۴۴/۴ درصد مجرد، ۴۵/۳ درصد متأهل و ۱۰/۳ درصد مطلقه هستند که از این میان از نظر تحصیلات ۱۴/۱ درصد زیردیپلم، ۲۸/۸ دیپلم، ۴۰/۳ درصد لیسانس، ۱۵/۶ درصد فوق لیسانس و ۱/۳ درصد دکتری می‌باشند. همچنین، از نظر وضعیت فعالیت اقتصادی ۲۷/۵ درصد شاغل، ۱۱/۹ درصد بیکار، ۲۷/۵ درصد محصل/دانشجو، ۶/۹ درصد دارای درآمد بدون کار، ۲۰/۹ درصد خانه‌دار و ۵/۳ درصد گزینه سایر موارد را انتخاب کرده بودند. در جدول ۱ برای متغیر سن، میانگین، انحراف معیار، چولگی، کشیدگی، مینیمم و ماکزیمم محاسبه شده است. میانگین سن جواب دهندگان برابر ۳۶/۷۴ سال، کم‌ترین مقدار برابر ۱۵ و بیش‌ترین مقدار برابر ۷۳ سال می‌باشد.

جدول ۱. جدول شاخص‌های توصیفی سن

شاخص	تعداد	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	مینیمم	ماکزیمم
سن	۳۲۰	۳۶/۷۴	۱۵/۰۶	۰/۵۰	-۰/۷۱	۱۵	۷۳

توزیع فراوانی احساس نوع جرم در ورود به فضا

برای متغیر احساس نوع جرم در ورود به فضا، فراوانی آن محاسبه شده است. از کل نمونه مورد بررسی، ۵ درصد خشونت جنسی، ۱۳/۱ درصد کیف قاپی، ۲۴/۱ درصد دعوا و درگیری، ۱/۶ درصد قتل و ۴/۴ درصد سایر جرایم را در ورود به فضا احساس می‌کنند. ۵۱/۹ درصد احساس جرم نمی‌کنند. جدول ۲، فراوانی احساس نوع جرم در ورود به فضا نشان می‌دهد.

جدول ۲. توزیع فراوانی احساس نوع جرم در ورود به فضا

احساس نوع جرم در ورود به فضا	فراوانی	درصد	درصد تجمعی
خشونت جنسی	۱۶	۵	۵
کیف قاپی	۴۲	۱۳/۱	۱۸/۱
دعوا و درگیری	۷۷	۲۴/۱	۴۲/۲
قتل	۵	۱/۶	۴۶/۸
هیچ نوع	۱۶۶	۵۱/۸	۹۵/۷
سایر	۱۴	۴/۴	۱۰۰/۰
کل	۳۲۰	۱۰۰/۰	-

بر اساس نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای و با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۲۰ نفر می‌باشد. اطلاعات جمع‌آوری شده توسط نرم Spss در قالب آمار توصیفی و آمار استنباطی مانند آزمون همبستگی پیرسون و آنالیز واریانس یک‌طرفه مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد. همچنین، از آزمون تعقیبی توکی برای مقایسه نتایج زوجی احساس امنیت در انواع پارک‌های شهری استفاده شد.

مؤلفه و شاخص‌های ارزیابی امنیت زنان از نتایج مطالعات قبلی درباره امنیت زنان در پارک‌های شهری (پژوهش‌های داخلی و خارجی) از جمله تئوری نظارت جمعی بر فضا جین جیکوبز (۱۹۶۱)، نظریه فضای قابل دفاع اسکار نیومن (۱۹۷۲) و نظریه پنجره‌های شکسته جیمز ویلسون (۱۹۸۲) استخراج شده است.

برای سنجش مؤلفه کیفیت دید در پارک‌های شهر تبریز از ۱۰ گویه شامل روشنایی در طول شب، وضعیت نگهداری لامپ‌ها، تشخیص چهره افراد از فاصله ۲۵ متری، مکان قرار گیری لامپ‌ها، کیفیت روشنایی معابر، وضوح بودن مسیر حرکتی، قابل مشاهده بودن تردد سایر افراد، وجود کنج‌ها، امکان پیش‌بینی مسیر حرکتی، امکان دور شدن از محل خطر و فرار به مکان امن، شنیدن صدا در موقع خطر و برای مؤلفه کیفیت کالبدی از ۱۲ گویه شامل وضعیت مبلمان، وجود تابلوهای اعلان خطر، گم نشدن در فضا، تردد وسایل نقلیه، چشم انداز، وجود ایمن و بناهای شاخص، کاربری مختلط، بهداشت محیط، آلودگی صوتی، آلودگی بصری، نورپردازی، کیفیت

توزیع فراوانی هدف از تردد

برای متغیر هدف از تردد در فضای پارک، فراوانی و درصد مطرح شده است. از کل نمونه مورد بررسی، هدف از تردد ۲۱/۳ درصد خرید، ۱۰/۳ درصد کار اداری، ۲۲/۸ درصد ملاقات با خانواده و دوستان، ۳۴/۴ درصد اوقات فراغت، ۱/۳ درصد بهداشتی، ۵/۶ درصد تحصیلات و ۴/۴ درصد سایر می‌باشد.

توزیع فراوانی میزان کلی احساس امنیت

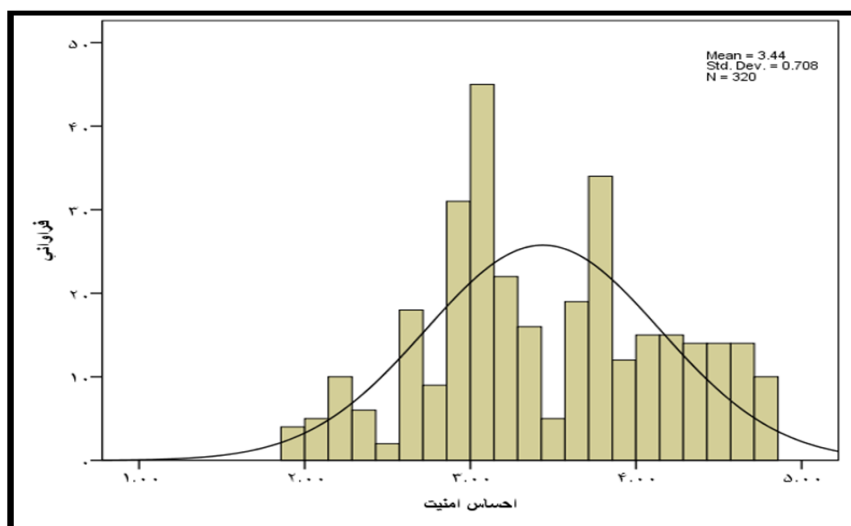
فراوانی و درصد متغیر احساس امنیت محاسبه شده و نمودار ستونی آن (نمودار ۱) ترسیم گردید. میزان احساس امنیت در پارک‌های مورد بررسی ۲۰ درصد خیلی زیاد، ۳۳/۸ درصد زیاد، ۳۸/۱ درصد متوسط، ۷/۲ درصد کم و ۰/۹ درصد خیلی کم بوده است.

شاخص‌های توصیفی احساس امنیت

برای متغیر احساس امنیت، میانگین، انحراف معیار، چولگی، کشیدگی، مینیمم و ماکزیمم محاسبه شد و هیستوگرام آن رسم گردید. نمرات در بازه ۱ تا ۵ قابل تغییر هستند. میانگین برابر ۳/۴۴، کم‌ترین مقدار برابر ۱/۸۶ و بیش‌ترین مقدار برابر ۴/۷۹ است (جدول ۳ و نمودار ۱).

جدول ۳. جدول شاخص‌های توصیفی احساس امنیت

مؤلفه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	مینیمم	ماکزیمم
امنیت	۳۲۰	۳/۴۴	۰/۷۱	۰/۰۳	-۰/۷۶	۱/۸۶	۴/۷۹

نمودار ۱. هیستوگرام میزان احساس امنیت زنان در پارک‌های شهر تبریز

شاخص‌های توصیفی کیفیت محیطی

شاخص کیفیت محیطی پارک‌ها از دو مؤلفه اصلی کیفیت کالبدی و کیفیت دید تشکیل یافته است. نمرات در بازه ۱ تا ۵ قابل تغییر هستند. میانگین شاخص توصیفی کیفیت محیطی برابر ۳/۴۴، کم‌ترین مقدار برابر ۲/۳۰ و بیش‌ترین مقدار برابر ۴/۵۲ است. میانگین کیفیت دید برابر ۳/۵۴، کم‌ترین مقدار برابر ۲ و بیش‌ترین مقدار برابر ۴/۵۰ است.

بیش‌ترین مقدار برابر ۴/۸۲ می‌باشد. میانگین کیفیت کالبدی برابر ۳/۳۵، کم‌ترین مقدار برابر ۲ و بیش‌ترین مقدار برابر ۴/۵۰ است. جدول ۴، شاخص‌های توصیفی کیفیت محیطی آورده را نشان می‌دهد.

جدول ۴. شاخص‌های توصیفی کیفیت محیطی

مؤلفه	تعداد	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	مینیمم	ماکزیمم
کیفیت محیطی	۳۲۰	۳/۴۴	۰/۴۳	-۰/۲۳	۰/۵۷	۲/۳۰	۴/۵۲
کیفیت دید	۳۲۰	۳/۵۴	۰/۵۴	-۰/۵۶	۰/۷۵	۲/۰۰	۴/۸۲
کیفیت کالبدی	۳۲۰	۳/۳۵	۰/۴۱	-۰/۲۵	۰/۵۶	۲/۰۰	۴/۵۰

آمار استنباطی

بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها

توزیع متغیر مورد نظر نرمال می‌باشد. با توجه به سطوح معنی‌داری به دست آمده نیز می‌توان چنین نتیجه گرفت که تمام متغیرها دارای توزیع نرمال می‌باشند (سطح معنی‌داری بزرگتر از ۰/۰۵).

جدول ۵ نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف را نشان می‌دهد.

به منظور بررسی نرمال بودن توزیع متغیرها از آزمون کولموگروف-اسمیرنوف استفاده شد. فرض صفر در این آزمون نرمال بودن توزیع متغیر است. اگر سطح معنی‌داری آزمون بزرگتر از ۰/۰۵ باشد فرض صفر تایید شده و نتیجه گرفته می‌شود که

جدول ۵. نتایج آزمون کولموگروف-اسمیرنوف

مؤلفه	تعداد	آماره Z کولموگروف-اسمیرنوف	سطح معنی‌داری
احساس امنیت	۳۲۰	۱/۲۸۶	۰/۰۸۶
کیفیت محیطی	۳۲۰	۱/۲۹۹	۰/۰۸۱
کیفیت دید	۳۲۰	۱/۳۱۶	۰/۰۶۸
کیفیت کالبدی	۳۲۰	۱/۳۰۵	۰/۰۷۷

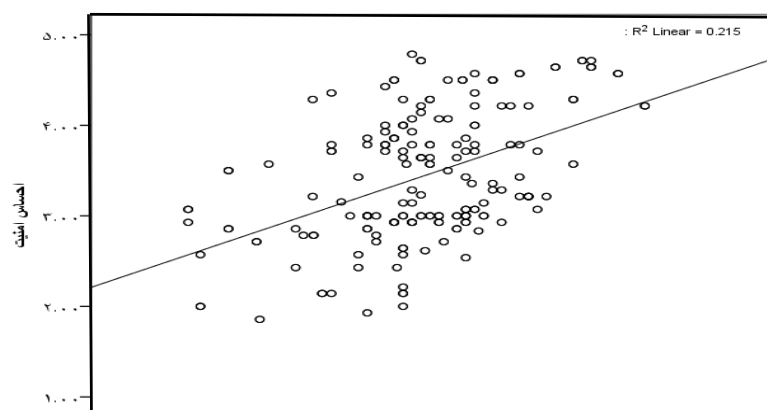
کیفیت محیطی و احساس امنیت زنان

کیفیت دید و احساس امنیت زنان رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد (I=۰/۴۲۳ و p=۰/۰۰۱). همچنین بین کیفیت کالبدی و احساس امنیت زنان رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد (I=۰/۴۳ و p=۰/۰۰۱). در جدول ۶ آزمون همبستگی پیرسون برای سنجش و ارزیابی کیفیت محیطی و احساس امنیت نشان داده شده است. همچنین نمودار ۲ همبستگی بین مؤلفه کیفیت محیطی (متغیر مستقل) و احساس امنیت (متغیر وابسته) را بازگو می‌کند.

به منظور سنجش ارتباط بین کیفیت محیطی و احساس امنیت زنان از ضریب همبستگی پیرسون استفاده شد. میزان آن برابر ۰/۴۶۳ می‌باشد و سطح معنی‌داری آزمون ۰/۰۰۱ است. با توجه به این که سطح معنی‌داری آزمون پیرسون کمتر از ۰/۰۵ می‌باشد می‌توان بیان نمود بین کیفیت محیطی و احساس امنیت زنان رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد. همچنین، نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد بین

جدول ۶. آزمون همبستگی پیرسون برای کیفیت محیطی و احساس امنیت

مؤلفه	همبستگی	کیفیت محیطی	کیفیت دید	کیفیت کالبدی
احساس امنیت	ضریب همبستگی	**/۰/۴۶۳	**/۰/۴۲۳	**/۰/۴۳۰
	سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰
	تعداد	۳۲۰	۳۲۰	۳۲۰

نمودار ۲. همبستگی بین مؤلفه کیفیت محیطی (متغیر مستقل) و احساس امنیت (متغیر وابسته)

بررسی امکانات و خدمات پارک

برای متغیر امکانات و خدمات پارک، میانگین، انحراف معیار، چولگی، کشیدگی، مینیمم و ماکزیمم محاسبه و هیستوگرام آن رسم شد. میانگین امکانات برابر ۳/۵۵، کمترین مقدار برابر ۲/۳۱ و بیشترین مقدار برابر ۴/۸۵ است. میانگین خدمات پلیسی برابر ۳/۵۲، کمترین مقدار برابر ۲/۰۰ و بیشترین مقدار برابر ۴/۸۸ است (جدول ۷)

جدول ۷. شاخص‌های توصیفی امکانات

شاخص	تعداد	میانگین	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	مینیمم	ماکزیمم
امکانات	۳۲۰	۳/۵۵	۰/۵۸	۰/۱۱	-۰/۴۴	۲/۳۱	۴/۸۵
امکانات عمومی	۳۲۰	۳/۵۹	۰/۶۶	-۰/۳۲	-۰/۳۲	۲/۰۰	۵/۰۰
خدمات پلیسی	۳۲۰	۳/۵۲	۰/۶۲	۰/۰۳	-۰/۴۵	۲/۰۰	۴/۸۸

نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان می‌دهد بین امکانات عمومی و احساس امنیت زنان رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد ($I=0/29$ و $p=0/001$). بین خدمات پلیسی و احساس امنیت زنان رابطه مثبت معنی‌داری وجود دارد ($I=0/29$ و $p=0/001$). امنیت نشان داده شده است.

جدول ۸. آزمون همبستگی پیرسون برای امکانات و احساس امنیت

احساس امنیت	ضریب همبستگی	امکانات	امکانات عمومی	خدمات پلیسی
	**۳/۰۰	**۲/۹۳	**۲/۹۱	
سطح معنی‌داری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	
تعداد	۳۲۰	۳۲۰	۳۲۰	

تأثیر اندازه و مقیاس پارک در احساس امنیت زنان

برای سنجش تغییر میزان احساس امنیت زنان در انواع مقیاس‌های پارک از آنالیز واریانس یک‌طرفه استفاده شد. سطح معنی‌داری آنالیز واریانس برابر ۰/۰۰۱ است. با توجه به کوچکتر بودن سطح معنی‌داری آنالیز واریانس از ۰/۰۵، می‌توان چنین نتیجه گرفت که میزان احساس امنیت زنان در انواع مختلف مقیاس‌های پارک تفاوت معنی‌داری دارد. جدول ۹ نتایج آنالیز واریانس برای مقایسه احساس امنیت در انواع پارک را نشان می‌دهد.

جدول ۹. نتایج آنالیز واریانس برای مقایسه احساس امنیت در انواع پارک

انواع پارک	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مقدار F	سطح معنی‌داری
فرانشهری	۶۰	۳/۷۵	۰/۹۶	۱۶/۶۲۷	۰/۰۰۰
شهری	۴۲	۳/۶۶	۰/۸۰		
ناحیه ای	۴۰	۳/۰۶	۰/۵۳		
محله ای	۶۰	۲/۹۸	۰/۱۶		
حاشیه خیابان	۱۱۸	۳/۵۶	۰/۵۸		

جهت ارزیابی احساس امنیت زنان در پارک‌های شهر تبریز از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده گردیده است. نمرات بین ۱ تا ۵ می‌باشند. مقدار آزمون برابر ۳ (میزان متوسط متغیر) در نظر گرفته شده است. میانگین متغیر میزان احساس امنیت برابر ۳/۴۴ و سطح معنی‌داری آنالیز واریانس برابر ۰/۰۰۱ است. با توجه به اینکه سطح معنی‌داری کمتر از ۰/۰۵ است و از طرفی چون میانگین بیشتر از ۳ است نتیجه گرفته می‌شود که میزان احساس امنیت زنان به طور معنی‌داری بالاتر از حد متوسط می‌باشد. به عبارت دیگر،

میزان احساس امنیت زنان در پارک‌های شهر تبریز در وضعیت مطلوبی قرار دارد. در جدول ۱۱ نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای بررسی میزان احساس امنیت آورده شده است.

جدول ۱۰. نتایج آزمون تعقیبی توکی برای مقایسه زوجی احساس امنیت در پارک‌ها

(I) انواع پارک	(J) انواع پارک	میانگین اختلاف (I-J)	خطای معیار اختلاف	سطح معنی‌داری
فراشهری	شهری	.۰۹۰۷۵	.۱۳۰۲۵	.۹۵۷
	ناحیه‌ای	.۶۸۵۱۶*	.۱۳۳۱۵	.۰۰۰
	محلله‌ای	.۷۷۱۴۳*	.۱۱۸۲۰	.۰۰۰
	حاشیه خیابان	.۱۹۰۴۰	.۱۰۲۶۵	.۳۴۴
شهری	ناحیه‌ای	.۵۹۴۴۲*	.۱۴۳۰۳	.۰۰۰
	محلله‌ای	.۶۸۰۶۸*	.۱۳۰۲۵	.۰۰۰
	حاشیه خیابان	.۰۹۹۶۵	.۱۱۶۳۲	.۹۱۲
ناحیه‌ای	محلله‌ای	.۰۸۶۲۶	.۱۳۳۱۵	.۹۶۶
	حاشیه خیابان	-.۴۹۴۷۷*	.۱۱۸۴۲	.۰۰۰
محلله‌ای	حاشیه خیابان	-.۵۸۱۰۳*	.۱۰۲۶۵	.۰۰۰

جدول ۱۱. نتایج آزمون t تک نمونه‌ای برای بررسی میزان احساس امنیت

مقدار آزمون = ۳						متغیر
میانگین اختلاف متغیر با مقدار آزمون	سطح معنی‌داری	درجه آزادی	t	انحراف معیار	میانگین	
.۰/۴۳۸	.۰/۰۰۰	۳۱۹	۱۱/۰۵۶	.۷۰۷	۳/۴۳۸	۳۲۰

بحث و نتیجه‌گیری

عمومی پارک است و حضور مردم تقویت کننده احساس امنیت در فضای پارک می‌باشد، تقویت خواهد شد. بررسی امکانات مختلف پارک‌ها نشان داد که بین امکانات فضای پارک و احساس امنیت زنان رابطه مستقیم و معناداری وجود دارد. ضریب همبستگی پیرسون بین دو مؤلفه امکانات پارک‌ها و احساس امنیت زنان برابر $0/3$ و سطح معنی‌داری آزمون $0/001$ است. در پارک‌های محلله‌ای و ناحیه‌ای به دلیل پایین بودن سطح امکانات رفاهی و آسایشی میزان رضایت شهروندان کمتر از سایر پارک‌ها بود. لذا، لازم است که نسبت به تجهیز کالبدی مانند ایجاد میلمان شهری، فضاهای تفریحی و خدماتی پارک‌های محلله‌ای و ناحیه‌ای اقدام نمود.

در مطالعات مربوط به امنیت شهری، عوامل اجتماعی و پیامدهای کمبود امنیت شهری و همچنین، ارتباط مؤلفه‌های اقتصادی و اجتماعی و نقش آن در امنیت شهری مورد تأکید می‌باشد. لیکن رابطه امنیت با مؤلفه‌های کالبدی از جمله کیفیت فیزیکی و کیفیت دید، بررسی نشده است.

همچنین، اکثر مطالعات قبلی بر میزان امنیت در فضاهای شهری به ویژه پارک‌ها (به عنوان مهم‌ترین فضاهای عمومی شهری) اشاره نکردند. در این تحقیق، میزان امنیت شهری در

با توجه به نتایج مطالعات میدانی و پرسشنامه‌ها، نصف زنان در بدو ورود به فضای پارک‌ها احساس ترس می‌کنند. این ترس و احساس ناامن بودن فضای پارک‌ها، باعث محرومیت استفاده زنان از فضاهای عمومی شهری شده است. این امر با رسالت فضای عمومی در ارتقاء تعاملات اجتماعی و افزایش سرمایه اجتماعی، تناقض دارد. بررسی ویژگی‌های کالبدی پارک‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد شاخص توصیفی کیفیت محیطی و فیزیکی در سطح متوسطی قرار دارد. طبق نتایج پرسشنامه، میانگین شاخص‌های توصیفی کیفیت فیزیکی $3/4$ می‌باشد که نیاز است از طریق برنامه‌ریزی مناسب و طراحی محیطی بر طبق اصول روانشناسی محیطی کیفیت کالبدی پارک‌ها افزایش یابد. ویژگی‌های محیطی و فیزیکی فضا به عنوان ظرف استفاده‌کنندگان از فضای پارک می‌باشد. لذا بایستی سطح کیفیت دید و روشنایی، امکانات و خدمات داخل پارک بهبود یابد تا میزان آسایش و راحتی زنان نیز بیشتر شود. همچنین، با این رویکرد بر تعداد استفاده‌کنندگان از فضای پارک به سبب مناسب بودن فضای فیزیکی پارک اضافه می‌شود. حضور شهروندان در فضای پارک باعث احساس امنیت بیشتر زنان می‌شود. از سوی دیگر، سرزندگی که بازتاب شلوغی و ازدحام مردم در فضای

به آن دسترسی دارند تحقق می‌یابد. شناخت نیازها و طراحی فضاهایی که زنان به آن دسترسی دارند نیز گام بلندی در شناخت واقعیت اجتماعی زندگی آنان در شبکه اجتماعی زندگی امروز است. لذا، توجه به این امر (ایجاد فضاهای عمومی شهری مناسب جهت حضور زنان)، موجب ارتقاء کیفیت فضاهای شهری خواهد بود. مکان، جنبه عینی و ذهنی محیط است که دارای فرم، عملکرد و معنا می باشد. همچنین، مکان محصول، تعامل شهر و ذهن افراد است. بنابراین فضاهای شهری که از نظر امنیت سطح مطلوبی دارند، بیشترین تأثیر را در احساس مثبت به صورت فضای ذهنی و ماندگاری آن فضا در ذهن استفاده کننده از همان فضا می‌گذارند. در این میان، امنیت یکی از کیفیت‌های ده‌گانه کیفیت بخشی به پارک‌های شهری است.

تحقیق حاضر بر اساس تأثیر عوال کالبدی و عملکردی در احساس امنیت زنان در سطح پارک‌های شهر تبریز صورت گرفته است. با توجه به نتایج تحقیق عوامل متعدد فیزیکی- کالبدی و فرهنگی و اجتماعی در احساس امنیت تأثیر دارند به طوری که میزان احساس امنیت در پارک‌هایی که فاصله کمتری با معابر اصلی شهری دارند بیش‌تر از سایر پارک‌ها است. در پارک‌های شهری نیز به سبب تقسیم شدن فضای پارک و محصور نمودن آن توسط اختلاف سطح و ارتفاع، احساس امنیت در میان استفاده‌کنندگان از فضای عمومی این نوع از پارک‌ها بیش‌تر است.

مقایسه نتایج این تحقیق با سایر تحقیقات صورت گرفته در این زمینه از جمله نظریه نظارت جمعی بر خیابان جین جیکوبز و نظریه ایجاد فضای قابل دفاع، نشان می‌دهد که متغیرهای ابعاد و اندازه فضای عمومی به عنوان بعد طراحی کالبدی در افزایش احساس امنیت استفاده‌کنندگان از فضای پارک‌ها مؤثر می‌باشد. در اکثر مطالعات مربوط به احساس امنیت نیز به تأثیر نوع طراحی، نورپردازی و افزایش دیدپذیری فضاهای عمومی تأکید شده است اما در این مقاله بر روی مقیاس و اندازه پارک و تأثیر آن در میزان امنیت احساس شده از جانب زنان پرداخته شده است.

در این مقاله، میزان امنیت در سطح پارک‌های شهر تبریز در قالب انواع پارک‌های شهر مورد بررسی قرار گرفت. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که میزان احساس امنیت در کل پارک‌های شهر تبریز در سطح متوسط به بالایی قرار دارد. اما تفاوت معناداری از لحاظ امنیت احساس شده از جانب زنان در بین انواع پارک‌ها مشاهده می‌شود. میزان امنیت در پارک‌هایی که عملکرد فراتر از ناحیه‌ای دارند نیز به مراتب بالاتر از پارک‌هایی است که عملکرد آن‌ها محله‌ای و ناحیه‌ای می‌باشند. اکثر استفاده‌کنندگان از فضاهای پارک‌های شهری و

انواع پارک‌های شهر تبریز با توجه به انواع مقیاس‌های پارک مورد بررسی قرار گرفته شد. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد که میزان امنیت احساس شده توسط زنان، در انواع پارک‌های شهر تبریز متفاوت می‌باشد. پارک‌هایی که حضور پذیری مردم در آن‌ها کمتر است (مانند پارک‌های محله‌ای و ناحیه‌ای) نسبت به پارک‌های بزرگ مقیاسی که در تمامی ساعات روز، حضور مردم در آن‌ها بیش‌تر می‌باشد، امنیت کمتری دارند. همچنین، هر چقدر عملکردهای داخل پارک‌ها بیش‌تر و متنوع‌تر باشد، باعث جذب بیش‌تر شهروندان شده و بر نظارت جمعی پارک‌ها اضافه می‌شود و میزان امنیت احساس شده توسط استفاده‌کنندگان از فضا نیز بیش‌تر می‌شود. در این میان پارک‌های حاشیه خیابان‌ها نیز به واسطه میزان دید پذیری بیش‌تر آن‌ها، از امنیت مناسبی به ویژه برای زنان دارا هستند.

مطالعات انجام گرفته در ارتباط با زنان و محیط نشان می‌دهد که فضاهای عمومی شهری در زندگی روزانه زنان نسبت به مردان، بسیار اثرگذارتر است، زیرا زنان ناچار هستند در طی روز نقش‌های متفاوت و در نتیجه مقاصد گوناگونی را دنبال کنند. نتایج حاصل از مشاهدات میدانی و پرسشنامه نیز حاکی از آن است که اندازه و مقیاس پارک‌ها تأثیر زیادی در احساس امنیت دارد. بیش‌ترین میزان احساس امنیت در پارک‌های فراشهری (پارک پارک ائل گوئی) و کم‌ترین میزان احساس امنیت هم مربوط به پارک‌های محله‌ای (پارک محله‌ای رسالت) بود. پارک‌های شهری و پارک‌های حاشیه‌خیابان‌ها به دلیل رسیدگی مناسب و حضور مردم در اکثر ساعات روز و بهره‌مندی از طراحی مناسب و دسترسی مناسب از دید زنان از امنیت بیش‌تری نسبت به سایر پارک‌ها دارند.

حضور دائمی شهروندان در پارک‌های شهری (پارک‌های بزرگ) نقش ناظر را بازی می‌کنند (نظارت طبیعی بر فضای پارک) و این امر دیدپذیری و احساس امنیت را افزایش می‌دهد. همچنین، عملکرد چندگانه پارک‌های شهری و فراشهری مانند وجود شهربازی، رستوران، شهربازی، مجتمع‌های فرهنگی و نمایشگاهی باعث جذب بیش‌تر مردم و تنوع و سرزندگی فضای پارک‌های بزرگ شده است. اما پارک‌های کوچک محله‌ای (پارک رسالت) و پارک‌های ناحیه‌ای (پارک شقایق) با توجه به عدم رسیدگی کافی و تک عملکردی بودن و نداشتن امکانات و خدمات در داخل پارک از تقاضای کمتری برخوردار هستند و حضور شهروندان در برخی از ساعات روز (به ویژه در مواقع ظهر) خیلی کمتر می‌شود و حضور کمتر مردم، سطح امنیت را در این نوع فضاهای عمومی را کاهش داده است.

از آنجا که روابط اجتماعی روزمره زنان در فضاهایی که آنان

خشونت شهری را در ذهن خود تجسم نمی‌کنند.

راهکارها

در راستای افزایش امنیت شهری در پارک‌ها به ویژه در پارک‌های شهری پیشنهادها به شرح زیر ارائه می‌شود:

✓ برنامه ریزی فیزیکی و کالبدی در قالب تأمین میزان روشنایی فضای پارک به ویژه در شب و ایجاد تابلوهای مسیریابی در داخل پارک برای افزایش خوانایی آن؛

✓ افزایش عملکرد پارک‌های محله‌ای و ناحیه‌ای در قالب تعبیه وسایل تفریحی و بازی برای کودکان و همچنین ایجاد مجتمع‌های فرهنگی (فرهنگ‌سرا) برای جذب و حضور پذیری بیش‌تر شهروندان در پارک؛

✓ افزایش تعاملات اجتماعی شهروندان در قالب ارتقای مبلمان پارک و پاسخ‌گویی معنایی مکان به واسطه تعامل شناختی و رفتاری.

منابع

۱. احمدی، محمد و کلدی، علیرضا (۱۳۹۱)، *بررسی احساس امنیت اجتماعی زنان در شهر سنندج و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن*، فصلنامه علمی- پژوهشی زن و جامعه، ۳(۴) : ۱-۲۰.
۲. برتو، عیسی، (۱۳۹۱)، *درآمدی بر ارتباط مکان و جرم، نشریه کارگاه، ۵(۱۹) : ۱۲۵-۹۴*.
۳. بیبر، آن‌آر و کاترین هیگینز (۱۳۹۱)، *برنامه ریزی محیطی برای توسعه زمین، ترجمه سید حسین بحرینی و کیوان کریمی، چاپ چهارم، انتشارات دانشگاه تهران*.
۴. پاکزاد، جهان‌شاه؛ حمیده بزرگ (۱۳۹۴)، *الفبای روانشناسی محیطی برای طراحان، انتشارات آرمانشهر، تهران*.
۵. پورمحمدی، محمدرضا، میرستار صدرموسوی، علی آذر (۱۳۸۹)، *بررسی و تحلیل پایداری و سرزندگی مناطق تبریز با تاکید بر امنیت شهری با نگرش جامعه‌شناختی، فصلنامه مطالعات جامعه‌شناسی، ۲(۶) : ۲۵-۷*.
۶. تی مک اندرو، فرانسیس (۱۳۹۴)، *روان‌شناسی محیطی، ترجمه غلام رضا محمودی، انتشارات و انبا، تهران*.
۷. جکویز، جین (۱۳۹۳)، *مرگ و زندگی شهرهای آمریکایی، ترجمه حمیدرضا پارسا و آرزو افلاطونی، انتشارات دانشگاه تهران*.
۸. دیانت، سعیده (۱۳۹۱)، *بررسی احساس امنیت زنان در فضاهای عمومی مطالعه ی موردی: زنان ساکن در محلات مجاور با پارک آزادی شهر شیراز، پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته مطالعات زنان، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اجتماعی، دانشگاه شیراز*.
۹. سرشماری عمومی نفوس و مسکن (۱۳۹۵)، مرکز آمار ایران.
۱۰. قرایی، فریبا، نفیسه رادجهانبانی، رشیدپور، نازیلا (۱۳۸۹)، *بررسی و سنجش حس امنیت در مناطق مختلف شهری نمونه موردی: مناطق ۲ و ۱۱ تهران، فصلنامه آرمانشهر، ۴: ۳۲-۱۷*.
۱۱. کارمونا، متیو (۱۳۹۴)، *فضای عمومی معاصر، ترجمه آرش ثقفی اصل و اکبر عبد... زاده طرف، انتشارات طحان، تهران*.
۱۲. کارمونا، متیو، هیت، تیم، تیسدل، تتراک واستیون (۱۳۹۴)، *مکان‌های عمومی فضاهای شهری، ترجمه فریبا قرایی، مهشید شکوهی، زهرا اهری، اسماعیل صالحی، انتشارات دانشگاه هنر، تهران*.
۱۳. کاشانی‌جو، خشایار، (۱۳۸۸)، *بازشناخت رویکردهای نظری به فضاهای عمومی شهری، نشریه هویت شهر، ۴(۶) : ۹۵-۱۰۶*.
۱۴. گابریل، آلفونس (۱۳۴۸)، *تحقیقات جغرافیائی راجع به ایران، ترجمه فتحعلی خواجه نوری، انتشارات ابن سینا، تهران، چاپ اول*.
۱۵. نیازی، محسن، فرشادفر، یاسمن، (۱۳۹۲)، *بررسی رابطه بین میزان اعتماد اجتماعی و احساس امنیت اجتماعی در بین زنان مناطق شمال (۱) و (۲) و مناطق جنوب (۱۹) و (۲۰) شهر تهران، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، ۱ : ۱۷۸-۱۴۷*.

17. Brownlow, A. (2005), *A geography of men's fear*, Department of Geography and Urban Studies, Temple University, Philadelphia, Geoforum 36.
18. Carmona, M. (2010), *Contemporary Public Space, Part Two: Classification*, Journal of Urban Design Volume 15, Issue 2 : 157-173.
19. Coupland, A. (1997), *Reclaiming the City: Mixed use development*, Spon Press, London.
20. Cozens, P. (2004), *Urban Sustainability and Crime Prevention through environmental Futures Program*, Duncan, BC, Canada.design (CPTED) in Western Australia. Conference paper presented at the 175th.
21. Dame, T, G, A. (2002), *Women and Community Safety*. Duncan BC: CWAV.
22. Graham, S. Marvin, S. (2001), *Splintering urbanism: Networked Infrastructures, technological motilities and the urban condition*, Routledge, London.
23. Newman, o. (1996), *Creating Defensible Space*, U.S. Department of Housing and Urban Development Office of Policy Development and Research. Protection and Crime Prevention. By Taylor and Francis Group, LLC.
24. Shaftoe, H. (2008), *Convivial Urban Spaces: Creating Effective Public Places*, Publishers Routledge, New York, USA.
25. Siebel, W, Wehrheim, J.(2003), *security and the urban public sphere*, German journal of urban studies, Deutsche Zeitschrift für Kommunalwissenschaften, 42: 2.
26. Society Safer Futures Program, available at: <http://www.saferfutures.org>.
27. <http://www.unhabitat.org/urbanthemes>.